

3. Макарчук С.А. Писемні джерела з історії України : курс лекцій. Львів : Світ, 1999. С. 55.
4. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. Київ : Либідь, 2002. Т. 1. До середини XVII ст. С. 96.
5. Українська культура : лекції за ред. Д. Антоновича. Київ : Либідь, 1993. С. 223–224.
6. Фартушний А. Українська культура. Ч. 2. Культура українських земель у складі Великого князівства Литовсько–Руського та Речі Посполитої. Львів, 2000. С. 13.

Маруніч Ігор Іванович,

професор кафедри юридичного документознавства
навчально-наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОВИ ПРАВА

Мова права – це цілісна комунікативно-галузева підсистема літературної мови з певним набором характерних лінгвостилістичних і структурно-жанрових ознак, зумовлених специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній [1, с. 24]. Як надзвичайно важлива й соціально значуща сфера мовної комунікації, що забезпечує нормативно-правове регулювання діяльності суспільства, мова права усе більше привертає увагу вчених і практиків із різних галузей знань (мовознавців, правознавців, істориків, термінознавців, лексикографів, редакторів, експертів, програмістів тощо). Основними галузями функціонування сучасної правничої мови є законодавство (національне і міжнародне), судочинство, нотаріат і діловодство, юридична наука й освіта, правова інформація [2, с. 29].

Оскільки ми поділяємо думку щодо існування мови права як фахової мови, тому спираємось на загальноприйняте визначення фахової мови, яке, на нашу думку, найточніше виражає сутність мови – це варіант загальноповсякденної мови, який слугує як засобом пізнання та поняттєвого визначення спеціальних предметів, так і засобом сповіщення про них, і тому враховує особливі комунікативні потреби в певній галузі. Беручи до уваги особливості мови права (предмет, завдання і роль мови), її можна визначити як одну з форм фахової мови, яка слугує засобом поняттєвого визначення і пізнання як звичайного буденного,

такі фахового стану речей та предметів, а також є засобом сповіщення про них у певному науковому контексті.

Безумовно, «серед усіх суспільних утворень мова надає найменше можливостей для прояву ініціативи» [3, с. 106–107], однак відношення влади, юридичної презумпції надають мові своєї специфіки, зумовлюючи тим самим якісні зміни у самій мові.

Мова стає об'єктом правового регулювання насамперед у сфері дії закону щодо статусу мови, її возведення в ранг державної. Такий закон нормує в соціальній сфері обов'язкове вживання тієї чи іншої мови. За словами П. Рікера, «належність до визначеного лінгвістичного простору – це перша форма, в якій ми є суб'єктами права» [4, с. 29]. Держава встановлює мову офіційного спілкування – мову, якою держава контактує зі своїми громадянами. Встановлюючи мову влади, держава передбачає конфлікт вибору мови, оскільки, мови в контакті легко стають мовами в конфлікті. Крім того, з допомогою офіційної мови нав'язуються владні відносини.

Вивчення законодавчих текстів дозволяє виділити деякі особливості юридичної мови, які експлікують її специфіку. Так, текст права, який представляє собою систему нормативних установок, володіє якостями перформативності – це мовний акт законодавця, прирівняний до дії, якою він вносить зміни в існуючий світ. Доводячи волю законодавця до відома юридичних та фізичних осіб, право через мову цілеспрямовано впливає на свідомість людей, підштовхуючи їх вести себе належним чином. Мова, набуваючи статусу мови права, виробляє спеціальні засоби вираження для виконання функції впливу на пересічних громадян і стає відособленою системою, в якій діють свої «правила гри». В юридичній мові з'являється особлива нормативність, при якій «мовна форма діалектично взаємодіє з правовим змістом» [5, с. 17].

Для юридичної мови характерна також чітка семантизація мовних засобів, які вживають. Без спеціальних знань можливо навіть вважати текст рішення суду «мотиви судового рішення» незрозумілим, не знаючи, що «його завданням є не переконання неспеціалістів у вірності прийнятого рішення, а у вмінні так його юридично обґрунтувати, щоб воно змогло витримати юридичну повторну експертизу. У текстах законів абстрактний та узагальнюючий стиль спирається на їх функцію – врегульовувати сферу суспільного життя. Оскільки неможливо заздалегідь виявити всі можливі ситуації та конфлікти, які постають при цьому, законодавець вживає багато загальних

понять, які повинні бути доступними, щоб їх можна було вжити за будь-яких обставин.

Коло адресатів законів, тобто всі, кого згідно закону стосується встановлене право, розділяється на тих, хто слідує закону і тих, хто застосовує його. Цей розподіл наведено у Е. Кауфманна [6, с. 180], який протиставляє прямого адресата (управління) та вторинного адресата (громадянин). Якщо розглядати абстрактний стиль термінології приватного права, то необхідними є спеціальні знання про історичний розвиток німецької мови права, щоб зрозуміти причини, які стали поштовхом до розвитку абстрактності німецької мови законів. В основі умовної термінології закону лежить власне той історично обґрунтований факт, що «укладачі звикли оперувати спеціальними термінами колишньої латинської мови права».

Вторинний адресат – юридично некомпетентний громадянин та його проблеми з розумінням мови права є головним аргументом для критичних дискусій стосовно мови права, навіть поза межами досліджень фахових мов та дидактики викладання. Насамперед вони стосуються мовних явищ, які слід аналізувати за допомогою лінгвістичних засобів. Іноді у критичних працях визнають, що узагальнення та абстрагування в мові закону можуть бути обґрунтованими. Всупереч визнанню існування мовних ознак законів, зумовлених змістом, науковці виступають за спрощення і зрозумілий спосіб висловлювань. Звісно, були б доцільними зміни певних формулювань законів, і це б полегшило читання текстів законів для громадян, але «прагнення досягти стислості та лаконічності законів значною мірою від початку нової епохи є ілюзією, яку на сьогоднішній день можна порівняти з бажанням жити комфортно, але без промисловості та шуму машин» [1, с. 145].

Водночас, усі прагнення скоротити чинну сукупність норм і трактувати існуючі положення простіше та зрозуміліше досі залишаються безрезультатними через різні концепції на рівні усієї країни та окремих областей. Це наштовхує на думку, що тут триває безкінечна боротьба, що робить непотрібною кожен наступну критичну дискусію, якою б конструктивною вона не була.

Відкритість мови права обумовлена не лише самою природою права, тенденцією до розширення сфери правового регулювання (майже усіх видів) суспільних відносин, а й внутрішньо-лінгвістичними чинниками – передусім постійною взаємодією загальнолітературної і власне юридичної лексики,

адже юридичний словник постійно поповнюється термінами, утвореними на основі загальноживаних слів шляхом їх спеціалізації. Процеси термінологізації і детермінологізації спричиняють мінливість (рухливість) меж юридичної та загальноживаної лексики. Співвідношення загальноживаної і спеціальної лексики у юридичних текстах варіюється залежно від їхнього призначення і жанру.

Кожен функціонально-стильовий різновид юридичної мови має свої специфічні ознаки, норми і правила використання мовних засобів залежно від ситуації та комунікативного завдання. Так, мова офіційно-ділових текстів, зокрема законодавчих актів, призначених регулювати суспільні відносини, характеризується офіційністю, узагальненістю, стандартизованістю, кодифікованістю, безособовістю, настановчо-інформативним характером, стилістичною нейтральністю, відсутністю індивідуально-авторських рис. Мова юридичної науки вирізняється логічністю, об'єктивністю й обґрунтованістю, фактологічною точністю, аргументованістю, узагальненістю та ін. Мова юридичної публіцистики, реалізуючи дві основні, нерозривно поєднані функції – інформативності і впливу, характеризується полемічною заостреністю, популярністю, образністю, експресивністю, відкритою цінністю, поєднанням різностильових елементів у тексті, індивідуально-авторськими стильовими ознаками. Розмовний стиль у юридичному мовленні, маючи основною функцією комунікативну, реалізує її у двох видах усного професійного спілкування – офіційному і напівофіційному, або неофіційному. Останньому притаманні спонтанність (непідготовленість), неповнота або надлишковість мовних засобів, експресивно-емоційна забарвленість тощо [2, с. 30].

Таким чином, послідовний розгляд мови в юридично-лінгвістичному аспекті дозволяє виділити специфіку взаємодії мови та права, що складає юридичний аспект мови, який є предметом вивчення юридичної лінгвістики. Процес становлення мови права як фахової мови постає закономірним етапом розвитку мовознавства, юриспруденції в цілому.

Список використаних джерел

1. Ажеж К. Человек говорящий: Вклад лингвистики в гуманитарные науки / пер. с фр. Москва: Едиториал, 2003. 304 с.
2. Артикуца Н.В. Мова права в її функціональних різновидах. *Сьогодення українського мовного середовища*. 2008. С. 23–32.

3. Соссюр Ф. Труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1997. 695 с.

4. Рикер П. Торжество языка над насиллием. Герменевтический подход к философии права. *Вопросы философии*. 1996. № 4. С. 27–42.

5. Губаева Т. В. Прагматика речевого общения в правовой сфере. Разновидности текста в функционально-стилевом аспекте. Пермь: Изд-во ИГУ, 1984. С. 261–268.

6. Kaufmann E. Deutsches Recht. Berlin: Wirtschaftsverlag, 1984. 193 p.

Матвейченко Вероніка Володимирівна,
ад'юнкт відділу докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСЛІНГВІСТИКИ

Юрислінгвістика – це відносно нова галузь міждисциплінарних досліджень мови та права, яка покликана вирішувати найрізноманітніші проблеми лінгвоправового простору, а саме: лінгвістична експертиза правових документів, формування рекомендацій з розробки текстів законопроектів, теоретичне й практичне дослідження в галузі юридичного перекладу тощо.

Предметом юрислінгвістики є правова комунікація, законодавча техніка, тлумачення тексту закону, юридична термінологія, складання юридичних тезаурусів. Основні завдання цієї науки – створення й функціонування спеціальної юридичної мови, яка буде виступати як елемент законотворчої діяльності й тлумачення закону; юридичне врегулювання конфліктів, пов'язаних з використанням мови (образа, маніпуляції, заклики до насильницьких дій, плагіат тощо); регулювання соціально-мовних державних і міждержавних відносин (проблеми державної мови, мови міжнаціонального спілкування й інші).

Актуальність цієї теми полягає в тому, що мова юридичних документів у більшості випадків є недосконалою: з одного боку їй притаманні суворість й формалізм, а з іншого – не завжди «суха мова» юристів відповідає умовам сьогодення, тому питання мовної обізнаності, точності й достовірності оформлення нормативно-правових актів є настільки злободенним.

Наукове осмислення питань юрислінгвістики є предметом дискусій багатьох конференцій та засідань «круглих столів».